

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертацію
Науменко Ліані Миколаївни
«Історія назв посуду, столового начиння та меблів в українській мові»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10. 02. 01 – українська мова

Науково-технічний прогрес та глобалізаційні процеси зумовлюють динамічні зміни у світі загалом та в українському суспільстві зокрема, внаслідок чого з'являються нові поняття, предмети й явища, які потребують ословлення, та поступово виходять з ужитку наявні, а з ними й відповідні номінації переходять до пасивної лексики, набуваючи статусу застарілих, архаїзмів, історизмів; деякі з них ще певний час продовжують функціонувати в діалектах. Усі ці процеси знаходять відображення в українській мові, яка фіксує історичну пам'ять українського народу та передає її прийдешнім поколінням.

Поступ у майбутнє неможливий без знання правдивої історії минулого, підтвердженої достовірними фактами, а це, зі свого боку, мотивує потребу вивчення історичних джерел, зокрема й у царині лінгвістики. З уваги на це актуальним уважаємо дослідження Ліані Миколаївни Науменко, присвячене одній із найдавніших тематичних груп лексики української мови, яка невіддільно пов'язана із задоволенням базових природних (побутових) потреб людини та свідчить про культурний і цивілізаційний розвиток суспільства.

Поставивши за мету здійснити комплексний лінгвістичний аналіз назв посуду, столового начиння та меблів як важливого складника всієї лексики української мови, історії її формування та розвитку на різних етапах розвитку мови (з XII до початку XXI століття), Л. М. Науменко вперше в українському мовознавстві із залученням значної кількості джерел

фактичного матеріалу, зокрема писемних пам'яток та словників, підготувала відповідну дисертацію, яка складається зі вступу, трьох розділів з узагальненнями до них, висновків, списку використаних джерел і літератури, покажчика аналізованих слів, словосполучень, а також додатків.

Вступ містить традиційні для дисертацій структурні елементи.

У першому розділі авторка: 1) описала сучасний стан вивчення лексичного складу української мови (його формування та розвиток) за відповідними тематичними групами з погляду історичної лексикології; 2) зосередила увагу на історії вивчення назв посуду, столового начиння та меблів крізь призму етнографічних досліджень, які, за її спостереженням, «подавали опис житла українців, тогочасних меблів, костюмів різних верств населення, але надавали замало інформації про посуд та використання його різновидів на той час» (с. 38); 3) схарактеризувала дослідження назв посуду, столового начиння та меблів на матеріалі джерел сучасної української мови та діалектів у працях українських мовознавців; 4) проаналізувала основні поняття історичної лексикології й обґрунтувала вибір та застосування методів дослідження аналізованого конкретного матеріалу – лексичних номінацій посуду, столового начиння та меблів.

У другому розділі в лексико-семантичній групі «Назви посуду та столового начиння» Ліана Миколаївна виокремила такі підгрупи й мікрогрупи: 1) «Загальні назви посуду»; 2) «Назви посуду, призначеного для приготування їжі» (мікрогрупи за способом приготування їжі – 2. 1) «Назви посуду для варіння», 2. 2) «Назви посуду для смаження», 2. 3) «Назви посуду для проціджування та протирання їжі», 2. 4) «Назви посуду для товчення чи розтирання продуктів»); 3) «Назви посуду, в якому подають страву до столу»; 4) «Назви столового начиння для приготування та вживання їжі»; 5) «Назви посуду, призначеного для вживання та зберігання рідини».

У третьому розділі Л. М. Науменко дослідила історію назв хатніх меблів, розрізняючи такі лексико-семантичні підгрупи: 1) «Загальні назви меблів»; 2) «Назви стола та його різновидів і частин»; 3) «Назви меблів,

призначених для сидіння»; 4) «Назв меблів, призначених для лежання»; 5) «Назви шаф для посуду», 6) «Назви меблів, призначених для зберігання одягу, цінних паперів, прикрас».

Під час дослідження відповідних номінацій у другому й третьому розділах дисертації Л. М. Науменко вдалося здійснити їхній всебічний лінгвістичний аналіз. Дисертантка детально схарактеризувала етимологію, семантику, метафоричні й метонімійні процеси, синонімійні й омонімійні відношення між словами, словотвірні особливості, варіантність у звучанні й написанні, здрібніло-пестливі й збільшено-згрубілі форми відповідних номінацій тощо. У названих розділах з'ясовано історію слів та позначуваних ними понять, історію понять та їх ословлення, функціонування слів у складі фразеологічних одиниць, а також їхнє поширення у певний період часу на конкретній території, зокрема в діалектах.

У висновках подано узагальнені результати й підсумки дослідження з кількісними підрахунками.

Гармонійно доповнює текст дисертації самостійно укладений авторкою Покажчик аналізованих слів і словосполучень.

Результати здійсненого дисертаційного дослідження апробовано на п'ятьох конференціях та презентовано в дев'ятьох одноосібних публікаціях.

Автореферат у межах допустимого обсягу розкриває зміст дисертації.

Розпочинаючи наукову дискусію, хотілося б почути відповідь Ліані Миколаївни на такі запитання:

- 1. Яких результатів дослідження Ви досягнули й до яких висновків дійшли, використовуючи *описовий метод*?
2. У тексті дисертації Ви оперуєте поняттями «давньоукраїнська мова», «староукраїнська мова», «нова українська мова», «сучасна українська мова», «давньоруська мова», «літературна писемна мова часів Київської Русі», «праслов'янська мова», «старослов'янська мова», «церковнослов'янська мова». Як, на Вашу думку, співвідносяться між собою названі поняття й який період розвитку української мови вони охоплюють?

Прочитання тексту дисертації спонукало висловити кілька міркувань.

1. Ліана Миколаївна говорить про функціонування слова «столъ» у давньокиївських пам'ятках зі значеннями ‘престол, трон’, ‘кафедра єпископа’ та ‘лавка’ (с. 165), але не згадує про функціонування старослов'янського слова «трапеза» зі значенням ‘стіл (обідній)’, спорідненого з грецьким словом τραπέζι, яке українською мовою перекладається як «стіл». Варто зауважити, що слово «трапеза» продовжує вживатися в сучасній українській релігійній комунікації з відповідними значеннями.

2. У рецензованому тексті (с. 59 – 60) йдеться про фонетичний варіант слова «оутварь», але це радше графічна особливість передавання звука [у] літерами «оу» на початку слова, яку церковнослов'янська й староукраїнська мови успадкували з грецької, де звук [у] позначають літери «ou».

3. Ліана Миколаївна зазначає, що сучасне мовлення не послуговується словом «утвар», а старослов'янізм «сосуд» архаїзувався (с. 64 – 65). Проте зазначені стилістично марковані слова й досі функціонують в сучасних релігійних текстах української мови, наприклад: «церковна утвар», «священні сосуди».

Не можемо не зауважити, що текст дисертації містить поодинокі технічні недогляди, що виникли під час його набору, а також неспівпадіння (зміщення) між номерами у списку літератури та покликаннями на відповідні позиції в тексті дисертації.

На майбутнє хотілося б порекомендувати Л. М. Науменко під час здійснення дослідження з історії мови надавати перевагу автентичним перводжерелам, зазначаючи авторство (якщо можливо), час та місце функціонування ілюстративного матеріалу, а словники використовувати як вторинні джерела, адже ілюстрація зі словника, виданого, наприклад у 2001 році, не дає змоги встановити час появи відповідного слова в перводжерелі.

Однак висловлені міркування, застереження й побажання мають рекомендаційний характер та не знижують високої оцінки здійсненого належному рівні дисертаційного дослідження.

Отже, Науменко Ліана Миколаївна, спираючись на значну кількість опрацьованих джерел фактичного матеріалу, здійснила самостійне, оригінальне, завершене, ґрунтовне дослідження на актуальну тему й отримала нові наукові результати, що мають теоретичне та практичне значення для українського мовознавства. Рецензована дисертація «Історія назв посуду, столового начиння та меблів в українській мові» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567, а її авторка – Науменко Ліана Миколаївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10. 02. 01 – українська мова.

Офіційний опонент
 кандидат філологічних наук,
 кандидат наук із богослів'я, доцент,
 професор кафедри Священного Писання
 Київської православної богословської академії

О. Я. Мирончук

Підпис О. Я. Мирончука засвідчує:

ректор Київської православної
 богословської академії
 доктор наук із богослів'я,
 професор

протоієрей Олександр Трофимлюк

10 лютого 2021 року

*Відлук надійшов до спеціалізованої
 вченої ради № 26.173.01
 української мови НАН України
 15 лютого.*

Учений секретар спецради В. М. Гурса